

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

دانشکده الهیات و معارف اسلامی
رساله دکتری رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی مبانی فقهی حفظ میراث فرهنگی از منظر فریقین و رفع شبهات گروههای تکفیری

استاد راهنما:

دکتر حمیده خانم عبدالهی علی بیک

استاد مشاور:

دکتر علیرضا ابراهیمی

نگارنده:

زینب اعتصام

تابستان ۱۳۹۹

بسم الله

تاریخ: ۱۴۰۰/۴/۶
شماره: ۱۰۲۵۴-۵۱
پیوست: ضمیمه ۱۲ بر

« صورت جلسه دفاع از رساله دکتری تخصصی »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه رساله جناب خانم زینب اعتصام به شماره دانشجویی (۹۱۴۵۰۶۲۰۰) دوره روزانه رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی تحت عنوان بررسی مبانی فقهی حفظ میراث فرهنگی از منظر فریقین و رفع شبهات گروه های تکفیری با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۱۳۹۹/۰۶/۳۱ تشکیل گردید. در این جلسه رساله مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت. قرار نگرفت و نامبرده نمره باعدد ۱۹ باحروف ... با درجه عالی / خیلی خوب / خوب / متوسط / مردود دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبه علمی	امضاء
حمیده خانم عبداللهی علی بیگ	استاد راهنما	استادیار	
علیرضا ابراهیمی	استاد مشاور	استادیار	
عبدالله امیدی فرد	استاد ناظر	دانشیار	
محمد رسول آهنگران	استاد ناظر خارجی	استاد	
محمد نوذری فردوسیة	ناظر رساله و نماینده تحصیلات تکمیلی	استادیار	

مدیر خدمات آموزشی

نام و امضاء

معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده

نام و امضاء

ارزشیابی نمره رساله براساس آئین نامه دکتری مطرح زیر انجام می شود:

- * برده (کمتر از ۱۶)
- * خوب (۱۶ - ۱۷/۹۹)
- * خیلی خوب (۱۸ - ۱۸/۹۹)
- * عالی (۱۹ - ۲۰)

۱۳۹۹/۰۴/۰۵ تاریخ چاپ

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۳۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

معاونت آموزشی ۳۲۸۵۵۶۸۴

معاونت اداری ۳۲۸۵۵۶۸۶

معاونت دانشجویی ۳۲۸۵۵۶۸۸

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قم

بیت

تاریخ:

شماره:

پیوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی
« تعهد نامه اصالت رساله دکتری »

اینجناب خانم زینب اعتصام دانشجوی مقطع دکتری تخصصی (ناپوسته) به شماره دانشجویی ۹۱۴۵۰۶۲۰۰۱ در رشته فقه و میانی حقوق اسلامی که در تاریخ ۱۳۹۹/۰۶/۳۱ از رساله خود تحت عنوان بررسی میانی فقهی حفظ میراث فرهنگی از منظر فریقین و رفع شبهات گروه های تکفیری با کسب نمره با درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱) این پایان نامه/رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و.....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده ام.

۲) این پایان نامه/رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت تحصیل قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه/رساله داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیریم و دانشگاه قم مجاز است با اینجناب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

زینب اعتصام
۹۱۴۵۰۶۲۰۰۱
تاریخ و امضاء

گواهی امضاء

صحت امضای دانشجو مورد تایید میباشد.

ناظر رساله و نماینده تحصیلات تکمیلی
محمد نوذری فردوسی
تاریخ و امضاء
۹۹.۶.۳۱

نشانی

قم، جاده قدیم اصفهان

دانشگاه قم

کدپستی ۳۷۱۸۱۴۳۸۱۱

تلفن ۳۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس

معاونت آموزشی ۳۲۸۵۵۶۸۴

معاونت اداری ۳۲۸۵۵۶۸۴

معاونت دانشجویی ۳۲۸۵۵۶۸۸

تقدیم به :

سرسلسله سرداران بی سر از یحیی نبی(ع) تا حسین بن علی(ع)، به شهدای مدافع حریم
اهل البیت(علیهم السلام) و به روح مطهرسید شهدای مقاومت و اسطوره مبارزه با تکفیر سردار
حاج قاسم سلیمانی(ره)

صفحه سپاسگزاری

پس از سپاس بیکران از خداوند بزرگ و مهربان، در طلیعه این رساله، از تمامی استادان مقطع دکتری که آمیزه‌های از علم و حلم بودند و به من دانش و ارزش آموختند، تشکر میکنم و تلاش ایشان را ارج مینهم.

به ویژه از استاد گرامی خانم دکتر عبداللهی که راهنمایی اینجانب را در فرآیند پژوهش و نگارش این رساله برعهده داشتند و نیز جناب آقای دکتر ابراهیمی استاد مشاور خود بسیار سپاسگزارم.

و همچنین از اساتید گرامی جناب آقای نوذری، جناب آقای دکتر امیددی فرد و جناب آقای دکتر آهنگران که داوری پایان نامه اینجانب را بر عهده داشتند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده

بحث راجع به میراث فرهنگی موضوعی نو در فقه است که لازم است، با تتبع در منابع فقهی زوایای گوناگون آن مشخص گردد. اهمیت این موضوع، به تاکید شارع در حفظ تاریخ علمی و عینی و نقشی که این میراث در حفظ هویت فرهنگی اسلام، در راستای ایجاد تمدن نوین اسلامی ایفا می کند بر می گردد. این نوشتار باهدف بررسی فقهی مبانی مشروعیت صیانت از میراث فرهنگی و بررسی مهم ترین شبهات گروههای تکفیری، به روش تحلیلی- توصیفی، با تتبع در منابع کتابخانه ای و نرم افزارهای فقهی نگاشته شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد که؛ عبارت میراث فرهنگی در فقه شیعه به صورت مستقل به کار نرفته است، با این حال، مفهوم آن به نحوی خاص از فحوی نصوص، قابل استنباط است. با ادله ای چون آیات عبرت، سیر و گردشگری در زمین، حفظ شعائر الهی، سنت وقف، انفال، قاعده اتلاف، قاعده لاضرر، وجود مصلحت عامه، حفظ نظام اسلامی، مقدمه واجب و سیره عقلا می توان مشروعیت فقهی حفاظت از میراث فرهنگی را اثبات نمود. با عنایت به شاخص های مطلوب میراث فرهنگی و اغراض عقلایی و منافع موجود در حفظ آثار تاریخی و نبرد با تفکر مرتجع وهابیت در برخورد با این میراث، به بررسی شبهات گروههای تکفیری، در حد مجال پرداخته شده است. لزوم بازخوانی از شریعت، سیره نبوی و سیره صحابه و جایگاهی که این میراث در حفظ هویت ملت ها و ادیان و مذاهب دارد، ضرورت پژوهشی مستقل در این زمینه را ایجاب می نماید. بنابراین مفروض ما در این پژوهش، وجوب حفاظت از آثار اسلامی و حرمت تخریب آن ها از منظر فریقین است.

واژگان کلیدی: میراث فرهنگی، حفاظت، زیارت، بدعت، تکفیر

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
سوال اصلی تحقیق	۱۵
سابقه و پیشینه تحقیق	۱۵
ضرورت انجام تحقیق	۱۷
فصل اول	۱۹
مفاهیم و کلیات	۱۹
۱-۱. مفاهیم مرتبط با میراث فرهنگی	۲۱
۱-۱-۱. تعریف میراث	۲۲
۱-۱-۲. تعریف اصطلاحی میراث	۲۳
۱-۱-۳. اموال تاریخی	۲۴
۱-۱-۴. آثار تاریخی	۲۶
۱-۱-۵. آثار مذهبی	۲۷
۱-۱-۶. تعریف فرهنگ	۲۷
۱-۱-۷. میراث فرهنگی	۳۰
۱-۲. مصادیق میراث فرهنگی و معیارهای تشخیص آن	۳۵
۱-۳. پیشینه میراث فرهنگی در ایران پیش از انقلاب	۳۶
۱-۴. میراث فرهنگی پس از انقلاب اسلامی	۴۰
۱-۵. معیارهای تشخیص میراث فرهنگی مطلوب	۴۱
۱-۵-۱. پیام انسانی میراث فرهنگی	۴۱
۱-۵-۲. مفید و ارزشمند بودن	۴۳
۱-۵-۳. شیئیت اثر تاریخی	۴۴

- ۶-۱. فواید حفظ میراث فرهنگی در کشورهای اسلامی ۴۵
- ۱-۶-۱. فواید دینی میراث فرهنگی ۴۵
- ۲-۶-۱. فواید فرهنگی میراث فرهنگی ۴۷
- ۳-۶-۱. فواید اقتصادی میراث فرهنگی ۴۸
- ۴-۶-۱. فواید علمی میراث فرهنگی ۴۹
- ۷-۱. شیوه های حفظ میراث فرهنگی ملموس و غیر ملموس ۵۰
- ۱-۷-۱. مرمت و تعمیر بنای باستانی ۵۱
- ۲-۷-۱. ساخت بنا و مسجد ۵۲
- ۳-۷-۱. اهمیت موزه در حفظ آثار باستانی ۵۵
- ۴-۷-۱. ساخت بنا بر قبور پیامبران ۵۹
- ۵-۷-۱. ثبت یک اثر در فهرست آثار ملی ۶۰
- ۸-۱. تخریب میراث فرهنگی در قانون ۶۴
- ۹-۱. گزارش اجمالی از امحاء آثار تاریخی اسلامی توسط وهابیون ۶۴
- ۱۰-۱. وسعت تخریب آثار باستانی در کشورهای اسلامی ۷۳
- ۱۱-۱. گونه شناسی سلفیت ۷۶
- ۱-۱۱-۱. سلفیت ۷۷
- ۲-۱۱-۱. اقسام گروه های سلفی ۸۹
- ۱۲-۱. تبرک ۹۲
- ۱۳-۱. زیارت ۹۳
- ۱۴-۱. بدعت ۹۴
- ۱-۱۴-۱. تعریف بدعت ۹۴
- ۲-۱۴-۱. حرمت بدعت ۹۶

۹۶ ۱-۱۴-۳. ارکان بدعت
۹۹ فصل دوم
۹۹ بررسی ادله فقهی صیانت از میراث فرهنگی
۱۰۰ ۱-۲. میراث مکتوب
۱۰۴ ۲-۲. آیات مربوط به عبرت پذیری
۱۰۸ ۲-۳. عناوین و مصادیق عبرت در قرآن
۱۱۰ ۲-۴. مبانی عبرت در قرآن
۱۱۱ ۲-۵. آیات مربوط به سیر و سیاحت
۱۱۲ ۲-۵-۱. آیات مربوط به سیر:
۱۱۸ ۲-۵-۲. آیات اولم یسیروا فی الارض
۱۲۰ ۲-۶. واژگان قرآنی با مضمون گردش در زمین
۱۲۱ ۲-۶-۱. سفر
۱۲۱ ۲-۶-۲. هجرت
۱۲۲ ۲-۶-۳. نقب
۱۲۲ ۲-۶-۴. اسری
۱۲۴ ۲-۶-۵. خروج
۱۲۴ ۲-۶-۶. سائح
۱۲۵ ۲-۶-۷. نفر:
۱۲۶ ۲-۶-۸. ضرب فی الارض
۱۲۸ ۲-۷. سیر در زمین در روایات
۱۳۱ ۲-۸. آیات مربوط به شعائر الهی
۱۳۱ ۲-۸-۱. معنای واژه شعائر

- ۲-۸-۲. کاربرد شعائر در قرآن: ۱۳۲
- ۲-۸-۳. دیدگاه‌های مختلف درباره معنای شعائر الهی ۱۳۴
- ۲-۸-۴. نقش شعائر در استنباط احکام مربوط به میراث فرهنگی ۱۳۸
- ۲-۹. آیات فریضه مطالعه و تأمل در تاریخ ۱۳۹
- ۲-۱۰. سیره معصومین (ع) و صحابه ۱۴۰
- ۲-۱۰-۱. سیره مسلمانان در جنگ‌ها ۱۴۲
- ۲-۱۱. سنت تبرک ۱۴۴
- ۲-۱۱-۱. کاربرد تبرک در مورد اشخاص ۱۴۵
- ۲-۱۱-۲. کاربرد تبرک در مورد زمان و مکان ۱۴۵
- ۲-۱۱-۳. تبرک در روایات ۱۴۵
- ۲-۱۱-۴. سیره مسلمین در تبرک به آثار اولیای دین ۱۴۶
- ۲-۱۱-۵. تبرک صحابه و تابعین به آثار پیامبر بعد از وفات ایشان ۱۴۷
- ۲-۱۲. سنت وقف ۱۴۹
- ۲-۱۲-۱. وقف در اصطلاح حقوقی ۱۵۰
- ۲-۱۲-۲. وقف و میراث فرهنگی ۱۵۰
- ۲-۱۲-۳. تراحم بین اولویت‌های میراث فرهنگی و حقوق ناشی از وقف ۱۵۱
- ۲-۱۲-۴. بیع موقوفات در اقسام وقف ۱۵۳
- ۲-۱۳. انفال ۱۵۴
- ۲-۱۳-۱. مصادیق انفال از منظر فقه شیعه ۱۵۵
- ۲-۱۴. ادله فقهی حفظ میراث فرهنگی ۱۵۹
- ۲-۱۴-۱. دلیل حفظ نظام ۱۵۹
- ۲-۱۴-۲. قاعده اتلاف ۱۶۰

- ۱۶۱-۲-۱۴-۳. قاعده لاضررو لا ضرار.....
- ۱۶۴-۲-۱۴-۴. قاعده لا ضرر نفی حکم یا اثبات حکم.....
- ۱۶۷-۲-۱۵. مصلحت عامه.....
- ۱۶۸-۲-۱۵-۱. مصلحت در منابع اهل سنت.....
- ۱۶۸-۲-۱۵-۲. ادله فقهای اهل سنت در جواز استفاده از مصالح مرسله.....
- ۱۷۳..... فصل سوم
- ۱۷۳..... نقد و بررسی شبهات وهابیت در زمینه میراث فرهنگی
- ۱۷۸-۳-۱. دلیل اول وهابیت: شرک و بدعت.....
- ۱۷۹-۳-۱-۱. برداشت وهابیت از آیات قرآن در جهت تخریب میراث فرهنگی.....
- ۱۸۲-۳-۱-۲. روایات مورد استناد وهابیت جهت تخریب آثار تاریخی.....
- ۲۰۲-۳-۱-۳. استدلال وهابیت به این روایات.....
- ۲۰۹-۳-۲. دلیل دوم وهابیت: ادعای اجماع در تخریب میراث فرهنگی.....
- ۲۱۴-۳-۳. دلیل سوم وهابیت: وقفیت و تزاحم با حقوق الناس.....
- ۲۱۷-۳-۴. حکم نگهداری آثار قبل از اسلام.....
- ۲۱۹-۳-۴-۱. احکام مربوط به ابقاء یا تخریب معابد.....
- ۲۲۹-۳-۵. فقه نگارگری.....
- ۲۳۱-۳-۵-۱. کاربرد واژه های مذکور در قرآن.....
- ۲۳۳-۳-۵-۲. حکم اولیه ساخت و حفظ تصویر و تمثیل.....
- ۲۳۶-۳-۵-۳. حکم تصویر از دیدگاه مذاهب اربعه.....
- ۲۳۷-۳-۵-۴. اجماع.....
- ۲۵۱-۳-۶. نتیجه گیری.....

مقدمه

بحث راجع به میراث فرهنگی موضوعی نو در فقه است که لازم است مانند هر موضوع جدید دیگری به بررسی و تحلیل مصادیق آن با توجه به آراء و ادله فقهی پرداخت، تا بتوان به نتایج قابل قبول در این زمینه دست یافت.

میراث هم خانواده با ارث است، اما ارث در بحث میراث فرهنگی، به معنایی که در فقه و حقوق به کار می رود، نیست، و در زبان عربی برابر با واژه « تراث^۱ » است؛ و منظور از آن چیزی است که از نسل های گذشته و تمدن های پیشین به نسل های بعدی به ارث می رسد؛ و میراث با واژه فرهنگ به کار می رود و شامل تمام مصادیق و مظاهر مادی و معنوی که تمام جلوه های گذشته و برخی جلوه های فرهنگ و تمدن معاصر را شامل می شود و بیانگر هویت یک قوم است که آن را از اقوام دیگر متمایز میکند، و در کشورهای اسلامی مواردی چون تپه ها، محوطه ها، مقبره ها، کلیسا، کنیسه، بتها و مجسمه های مورد پرستش ادیان باستانی و آیین های مذهبی و ملی را میتوان به صورت خلاصه از مصادیق میراث فرهنگی به شمار آورد.

میراث فرهنگی دارای شاخص های مطلوب و نامطلوب است، شاخص های مطلوب دارای آثار و پیام هایی مانند عبرت آموزی از آثار گذشتگان که در قرآن کریم بدان اشاره شده است و شاخص های نامطلوب، نمادهای کفر و الحاد است که قرآن کریم با آنها مبارزه کرده است. با توجه به ارزش اقتصادی و فرهنگی میراث فرهنگی یکی از برنامه های مهمی که در قدم اول باید برای آن برنامه ریزی کرد، حفظ آثار و مبارزه با عواملی که منجر به تخریب آنها شود، می باشد. با مراجعه به منابع دینی نیز وجوب حفظ میراث فرهنگی با توجه به دلایل آن از جمله نماد تمدن بودن این آثار و لزوم عبرت گیری و منافع حاصله از آثار تاریخی، محرز می باشد، لذا تدوین

^۱ Heritage

قوانین اسلامی در جهت مبارزه با جرائم علیه میراث فرهنگی که تخریب، مهم ترین مصداق آن است ضرورت می یابد.

با توجه به اهمیت آثار تاریخی در جنبه های مختلف، علی الخصوص عبرت آموزی، که در همه آثار تاریخی محرز است و تاکید قرآن کریم بر موضوع تفکر و تذکر با دیدن تاریخ عینی و مشاهده آثار گذشتگان و سیر در زمین، انسان پی به سنت های الهی برده و فناپذیر بودن دنیا و تغییر احوال انسان ها را مشاهده می کند؛ و با حفظ این آثار میتوان در جهت پیشرفت مادی و معنوی جامعه اسلامی از آنها استفاده کرد. در جهت لزوم حفظ آثار تاریخی قبل از اسلام، مقام معظم رهبری (مدظله العالی) نیز در سفر خود به شیراز به مساله عدم تخاصم با هویت تاریخی قبل از اسلام تاکید کردند.

امروزه ایجاد گروههای تکفیری- مذهبی در کشورهای اسلامی، منجر به تخریب میراث فرهنگی در این کشورها شده است، لازم است دلایل مورد استناد این گروهها و شبهات مطرح شده در این زمینه مورد بررسی قرار گیرد لذا این رساله با توجه به این مطلب که تا کنون در این زمینه کار جامع و کاملی صورت نگرفته است تدوین شده است .

مطالب در سه محور مورد بحث قرار می گیرد :

محور اول: این فصل به تعاریف و کلیات اختصاص دارد تعریف میراث فرهنگی در قوانین داخلی و قوانین بین الملل، طبقه بندی میراث فرهنگی، معیارهای تشخیص مصادیق میراث فرهنگی (پیام، ارزشمندی و مفید بودن، شیئیت). معیارهای ثبت اثر در فهرست آثار ملی و فواید حاصل از میراث فرهنگی از منظرهای گوناگون دینی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و علمی مورد بررسی قرار می گیرد. در ادامه این فصل تعریف گروههای تکفیری و مهمترین مبانی فکری آن ها و به بررسی اجمالی اقدامات آنها در تخریب میراث فرهنگی اشاره می شود.

محور دوم: به اصل مشروعیت میراث فرهنگی تحت عنوان ادله مشروعیت حفاظت و ترویج مصادیق میراث فرهنگی مورد بحث قرار می گیرد، از جمله این ادله، اهمیت حفظ میراث فرهنگی در قرآن کریم، عبرت و تربیت در روایات و نهج البلاغه، تاثیر قرآن در پیدایش و گسترش تمدن و فرهنگ از طریق حفظ میراث فرهنگی گذشتگان در میان مسلمانان و سیاحت از منظر قرآن و روایات، شعائر الهی، مقدمه واجب و... است.

محور سوم: جرائم علیه میراث فرهنگی که شامل تجاوز به حریم آثار، تخریب آثار، جنایات تکفیری ها در تخریب اماکن مقدس اسلامی و ادله مورد استناد آنان، حکم بازسازی قبور انبیاء و اولیاء و عبادت در آنجا، حرمت اضرار به آثار تاریخی و فرهنگی یک جامعه با توجه به ادله مربوطه، توسل به پیامبر خدا و تبرک به آثار ایشان، اهمیت و نگاه مثبت سایر ادیان از جمله ادیان غیر الهی (از جمله بودا و هندو و ...) به جایگاه اموات و ذکر نمونه هایی از برخورد مسلمین با قبور انبیاء و اولیاء را در بر می گیرد.

این محورها با تکیه بر منابع فقهی (کتاب، روایات، اجماع، عقل) سیره عقلا، تسالم مسلمانان و سیره متشرعه بر این مساله انجام یافته است. حفظ مصالح عامه مسلمانان با توجه به نیاز جامعه اسلامی به مطالعات مبتنی بر میراث فرهنگی و التزام اسلام در دعوت به مطالعه تاریخ علمی و تاریخ عینی مورد توجه قرار گرفته است.

سوال اصلی تحقیق

مبانی فقهی حفظ میراث فرهنگی با توجه به دیدگاه فریقین چه می باشد؟

سوالات فرعی:

۱. تعریف میراث فرهنگی و واژه های مرتبط با آن و مصادیق میراث فرهنگی مطلوب از منظر فقه کدام است؟
۲. ادله فقهی و حکم شرعی حفظ میراث فرهنگی اسلامی و غیر اسلامی از منظر فریقین و شیوه های حفظ آثار تاریخی کدام است؟
۳. ادله و دیدگاه گروههای تکفیری در تخریب آثار تاریخی و فرهنگی و اماکن مقدس چه می باشد؟

سابقه و پیشینه تحقیق

حفظ و حراست از میراث فرهنگی هم در قرآن کریم و هم در روایات مطرح شده و به تبع آن در کتب و تفاسیر مختلف شیعه و سنی مباحثی در این رابطه شکل گرفته است. آیات دال بر عبرت آموزی از آثار تاریخی و سیر در زمین و مشاهده عاقبت اقوام گذشته و داستان انبیای الهی تقریباً یک سوم آیات الهی را شامل می شود (افلم یسیروا فی الارض فینظروا کیف کان عاقبه

الذین من قبلهم (محمد، ۱۰) و همچنین آیات و روایاتی که به بزرگداشت اهل ایمان و ساخت مقبره و مسجد در کنار قبور ایشان اشاره دارند (آیات سوره کهف).

در روایات نیز موارد متعددی مبنی بر توجه به آثار باستانی و عبرت آموزی از آنها مورد تاکید قرار گرفته است امام علی (ع) می فرماید: (طوبی لمن کان نظره عبره) (شیخ صدوق، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ص ۱۷۸). یکی از پیامهای این سخن را لزوم عبرت گیری از آثار گذشتگان می توان دانست.

در کتب فقهی نیز مباحثی تحت عناوینی همچون، حرمة اهانة المحترمات (المعتبر فی شرح المختصر ج ۱، ص ۱۳۲ و الروضة البهیه فی شرح اللمعة دمشقیه، ج ۱، ص ۲۸۰ و.....)، فی وجوب تعظیم شعائر الله (عوائد الایام فی بیان قواعد الاحکام ص ۲۳ و العناوین الفقهیه ج ۱ ص ۵۵۵ و ریاض المسائل ج ۱ ص ۴۵۵ و ...) به حفظ و حراست میراث معنوی و فرهنگی مسلمانان دلالت دارد. اما در زمینه ی کتب و مقالات پژوهشی مواردی یافت شد که عمدتاً ناظر به بررسی حقوقی مبحث میراث فرهنگی می باشد، مانند «دیدگاهی نو درباره ی مالکیت خصوصی میراث فرهنگی» (سید محسن فتاحی، فقه و مبانی حقوق اسلامی، بهار و تابستان ۱۳۸۹، شماره ۱ علمی پژوهشی)، «مطالبه ی اموال فرهنگی از دیدگاه حقوق بین الملل خصوصی» (مجله تحقیقات حقوقی، صفحه ۲۵۷-۲۸۶، پاییز و زمستان ۱۳۸۴، شماره ۴۲)، «تخریب آثار فرهنگی - تاریخی توسط اشخاص حقوقی» (مجلس و راهبرد، پاییز ۱۳۸۳، شماره ۴۴)، کتاب بررسی فقهی و حقوقی میراث فرهنگی نوشته آقای محسن فتاحی، تلاش دیگری در این زمینه است که عمدتاً ناظر به بحث مالکیت میراث فرهنگی که شامل مالکیت دولتی بر آثار فرهنگی و مالکیت خصوصی است و همچنین جرایم علیه میراث فرهنگی از جمله قاچاق و خرید و فروش این میراث را بررسی کرده است. امتیاز اثر پیش رو از این جهت است که حکم فقهی و مبانی حفظ میراث فرهنگی و علاوه بر این پاسخگویی به شبهات به ویژه جنایات گروه های تکفیری در تخریب قبور اولیای خدا و حتی صحابه رسول مکرم (ص) و بررسی کامل جرائم مربوط به این گروهک های نو ظهور را مورد بررسی قرار داده است.

ضرورت انجام تحقیق

امروزه گروه های تکفیری-مذهبی با نام اسلام و اتهام به شرک به تخریب میراث فرهنگی کشورهای اسلامی می پردازند که نه تنها اسلام مخالف این مطلب است بلکه در قانون اساسی و قوانین حقوقی همه کشورها قوانینی مبتنی بر مخالفت نسبت به این امر وجود دارد، لذا لازم است مصادیق میراث فرهنگی مطلوب از نظر فقهی مشخص شود تا بتوان به مقابله کار آمد نسبت به این گروه ها پرداخت.

میراث فرهنگی امروزه برای جوامع از منافع اقتصادی- فرهنگی و اجتماعی زیادی برخوردار است که می توان در کشورهای اسلامی بر آنها تکیه داشت لذا با توجه به این امر مهم و اینکه تا کنون تحقیق و پژوهش جامع و کاملی در این زمینه صورت نگرفته اهمیت و ضرورت پرداختن به این موضوع مشخص می شود.

فرضیه ها

۱- قرآن کریم و روایات به مطالعه نظری و عینی در تاریخ تاکید دارند و لازمه این دو مطالعه حفظ آثار تاریخی است.

۲- با تامل در منابع فقهی، مهمترین مبانی حفاظت از آثار تاریخی را می توان در موارد زیر جستجو کرد. سنت کتابت، آیات سیر فی الارض، آیاتی که به مقوله عبرت می پردازد، شعائر الهی و فریضه مطالعه و تامل در آیات الهی، سنت وقف، تبرک در اسلام و مبحث انفال، روایات و سیره عقلاء و همچنین اصل عقلایی حفظ نظام اسلامی و قواعد فقهی از جمله قاعده لا ضرر و لا ضرار در اسلام و قاعده اتلاف و ...

۳- عمده دلیل وهابیت جهت تخریب میراث فرهنگی روایاتی هستند که شائبه شرک را از مسائلی چون زیارت قبور، توسل به اولیای الهی، شفاعت و ... استنباط کرده اند. این نگرش در مسائل اعتقادی این فرقه از جمله اکتفا به ظواهر آیات و روایات، عقاید متحجرانه در اقتدا به سلف، برداشت نادرست از معنای عبادت، و معیارهای کفر و شرک باز می گردد.

روش پژوهش

این پژوهش با شیوه تحلیلی - توصیفی و روش کتابخانه ای و ابزار کتاب و نرم افزارهای فقهی و روایی، به بررسی مبانی فقهی حفاظت از میراث فرهنگی از منظر فریقین و در حد مجال به نقد و بررسی آراء و شبهات وهابیت پرداخته است.

ساماندهی مطالب رساله

این پایان نامه در سه فصل تدوین گردیده است، فصل اول، شامل مفاهیم و کلیات پژوهش می باشد. فصل دوم پژوهش به بررسی مبانی و ادله فقهی صیانت از میراث فرهنگی می پردازد و در نهایت در فصل سوم به نقد و بررسی شبهات وهابیت در زمینه میراث فرهنگی و نتیجه گیری از پژوهش پرداخته شده است.

فصل اول

مفاهیم و کلیات

میراث فرهنگی به عنوان موضوعی مستقل و مشخص در منابع فقهی ما مشخص نشده است و تحت عنوانی جداگانه به آن پرداخته نشده است بنابراین می توان ادعا کرد بحث فقه میراث فرهنگی از مسایل نوپیدای فقهی بوده که لازم است مانند هر موضوع نو و جدید از طریق تحلیل آراء و ادله فقهی در این زمینه حکم شرعی آن توسط فقها مشخص گردد. میراث فرهنگی شناسنامه یک تمدن و نمایانگر هویت مردم یک جامعه و نشانگر مسیر تکامل آنها در طول تاریخ است؛ لذا حفاظت و صیانت از میراث فرهنگی امری ضروری است. علاوه بر اهمیت میراث فرهنگی تاثیر فقه نیز در زندگی مسلمانان امری غیر قابل انکار است؛ فقه در یک مفهوم عام به معنی دانستن حکم شرعی درباره موضوعات اشیاء و گارهای مردم است^۱ لذا مهمترین فعالیت فقیه یافتن احکام شرعی مرتبط با زندگی مسلمانان و متناسب با مقتضیات هر زمان و توجه به مصالح عام موجود در هر حوزه است.

از آنجایی که احکام فقهی در بسیاری از کشورهای اسلامی به عنوان منبع قانون گذاری در حیطه های سیاسی و اجتماعی نقش بسیار مهمی دارند و با توجه به فواید و منافع میراث فرهنگی در حال حاضر، لازم است در جهت حفاظت و صیانت از میراث فرهنگی توجه فقها به این حوزه معطوف گشته و همچنین هماهنگی بین آراء فقهی و قوانین حقوقی حوزه میراث فرهنگی برای رسیدن به هدف مطلوب ضروری می نماید.

امروزه مساله تخریب و غارت میراث فرهنگی با اصالت فرهنگی و تمدنی چند هزار ساله توسط گروههای تکفیری - وهابی به ویژه داعش با پشتوانه اعتقادی، در کشورهای اسلامی در حال وقوع است و از آنجا که میراث فرهنگی شناسنامه تمدن و شکوه اسلام است، اهمیت و ضرورت حفاظت از میراث فرهنگی در این کشورها دو چندان می شود. در این راستا بازخوانی از شریعت و سیره نبوی و سیره صحابه برای جامعه و بشر امروز امری لازم است؛ طبق روایت پیامبر اکرم(ص) که می فرمایند: «من میان دو جاهلیت بر انگیخته و مبعوث شده ام، و جاهلیت دوم، بسیار سخت تر و مصیبت بار تر از جاهلیت اول است.» لذا دنیای اسلام در زمینه حفظ پیشینه خود باید به جاهلیت مدرن که کمر به نابودی آثار تاریخی بسته است پاسخ دهد و زوایای فکری و مذهبی این گروهها برای نسل جوان تبیین گردد.

۱ ابوالحسن محمدی، اصول فقه، چاپ سوم (انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۳) ص ۷